

Rainer Christoph Schwinges, Das Leben des Kölner Magisters Gerhard von Wieringen (1451 bis nach 1501). Mit einer Edition seines Notiz- und Rechnungsbuches

Übersetzung aus dem Lateinischen von Helena Müller. Repertorium Academicum Germanicum – Forschungen 5, vdf Hochschulverlag AG an der ETH, Zürich 2023, 270 s., 14 obr., ISBN 978-3-7281-4162-0, open access: <https://www.research-collection.ethz.ch/handle/20.500.11850/618013>

Je trochu na pováženu podrobně se v tomto časopise zabývat knihou pojednávající o životě jednoho z více než 70 000 univerzitních studentů a učenců ze všech zemí Říše, které v období 1250 až 1550 zatím eviduje Repertorium Academicum Germanicum. Mistr Gerhard ze severo-holandského Wieringenu (1451–po 1501), o něhož tu jde, přitom neměl s Prahou a českými zeměmi nic společného, a neproslul ani jako autor nebo jako myslitel. Pozornosti si tu zaslouží z jiného důvodu, a to pro své osobní záznamy a údaje finanční povahy, které si vedl od svých třinácti let bezmála až do smrti. I v pozdním středověku jde totiž o ego-dokument naprosto unikátní povahy, který se odlišuje jak od cestovních záznamů mladých šlechticů odcházejících za vzděláním na italské nebo západoevropské univerzity, tak od autobiografických zápisků Gerhardových vysokoškolsky vzdělaných vrstevníků.

Wieringen tvoří od dvacátých let minulého století součást pevniny, až do rekultivace mořské úžiny však šlo o ostrov velikosti zhruba 20 km², na němž se vedle stejnojmenného městečka nalézaly tři další menší lokality. Gerhardova rodina náležela k horní vrstvě tak zvaných Welgeborenen bez šlechtického predikátu, zjevně však ani ona neunikla zvýšeným daním a celkovému hospodářskému poklesu v letech 1494–1514. Pozoruhodné je, že se autorovi podařilo zjistit většinu základních životních údajů o početném Gerhardově příbuzenstvu (s. 216–217). Neméně stojí za povšimnutí, že Gerhard zdaleka nebyl jediným studentem, který v letech 1389–1524 odešel do ciziny za univerzitním studiem. Nejvíce jich přilákala univerzita v Kolíně (29), šest jich lze doložit v Lovani, pět v Heidelbergu, tři v Rostocku, dva v Paříži a po jednom v Basileji, Padově, Ferrafe a Parmě.

O Praze tu neslyšíme, zjevně proto, že R. Ch. Schwinges i v jiných svých pracích nepovažuje Karlovu univerzitu za říšskou ve striktním slova smyslu. Žádného studenta původem přímo z Wieringenu jsem také v pražských univerzitních aktech nenalezl. Pozoruhodné však je, že lokalita původu není udána ani u jiných jeho krajanů, neboť všichni jsou označeni jen původem *de Frisia*. Je tomu tak i v případě Jana z Friska, řeč. Styllincolch, který složil bakalářskou zkoušku na pražské artistické fakultě pod mistrem Janem de Hollandria 11. ledna 1369. Jiný Johannes de Frisia dictus de Eedelse determinoval pod mistrem Jindřichem de Embeck 4. září 1369. Neznámo kdy, snad rovněž v Praze, se stal mistrem, neboť 16. července 1371 u něho determinoval Jan z Mündenu.¹

¹ Srov. *Monumenta Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis*, I, *Liber decanorum Facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585*, Pars I, s. 138 (Johannes de Frisia dictus Styllincolch) a s. 140, 143 (Johannes de Eedelsen).

Před založením univerzit v Kolíně, Heidelbergu a Rostocku přicházeli za studiem do Prahy i další studenti z Fríska. Lepší povědomí o nich máme díky matriky právnické fakulty, kde se jich vyskytuje nejméně sedm. Jak bylo zvykem, přicházeli ve skupinách. V roce 1382 rektor Carolus Haquini zapsal do matriky saského národa skupinu pěti či šesti studentů de Frisia. Další student de Frisia se imatrikuloval v roce 1383, pak už žádný jiný jeho krajan v matrice nenásleduje. Pouze v oddílu zesnulých se dočteme, že v roce 1386 zemřel dom. Albertus de Frisia, jehož jméno mezi imatrikulovanými jsem nenalezl.²

Po tomto drobném odbočení, které domněnku o studentech z Wieringenu na pražské univerzitě ani nepotvrdilo ani nevyvrátilo, se vrátíme k dalším poznatkům Schwingesovy monografie. Nejdříve ze všeho je však vhodné stručně naznačit Gerhardovo curriculum vitae.³ Až do svých dvanácti let Gerhard žil na statku svých rodičů ve Wieringen, poté se na šest let přestěhoval ke svému strýci Francovi, mistru svobodných umění a faráři ve více než 300 km vzdáleném vévodském městě Jülichu, kde získal nižší školní vzdělání. To bylo natolik dostatečné, aby se koncem září 1470 mohl nechat zapsat do matriky kolínské univerzity. Studoval pilně, již v listopadu následujícího roku složil bakalářské zkoušky a v dubnu 1473 byl promován na mistra svobodných umění.

Strýc Franco se o Gerharda po celou dobu jeho studií staral více než pečlivě. Jakmile jeho svěřenec dosáhl v patnácti letech kanonického věku, odcestoval s ním v listopadu 1466 do Utrechtu, kde Gerhard snad přímo v katedrále sv. Martina přijal nižší svěcení a jako *clericus minor* se podrobil tonsuře. Strýc mu rovněž zakoupil potřebný svrchní klerický habit, tzv. *superpellicium*. Neméně starostlivě o něho pečoval i v následujících letech. Během studentských let pro Gerharda obstaral nejméně deset nových i starších vlněných tabardů, šest kazajek, z toho dvě bílé a dvě tmavé. Kromě toho Gerhard od něho dostával nové kalhoty i spodky, každý rok také nové košile, které pro zimní období byly prošívané. Pozoruhodné je nejen množství Gerhardova ošacení, ale i jejich barevná rozmanitost.

Jakmile na jaře 1474 Gerhard na univerzitě splnil své učitelské závazky (tak zvané *biennium*), přesídlil zpátky na faru svého strýce v Jülichu, kde se po tři roky živil jako privátní učitel v zámožné rodině místního kupce. Někdy před říjnem 1475 byl vysvěcen na kněze a díky svému strýci získal obročí jednoho z oltářníků v jeho jülišském kostele. Po smrti svého dobrodince Franka v roce 1481 Gerhard díky druhému strýci z matčiny strany našel nové útočiště jako správce karmelitského stacionáře či špitálu v Dürenu, nedaleko svého předchozího působiště. Jeho očekávání slušného bydla se nenaplnilo, samo převzetí domu a jeho uvedení do náležitého stavu si vyžádalo značné úsilí i finanční prostředky. Gerhard zde navzdory i jiným nepříznivým okolnostem strávil dvacet let až do své smrti, krátce po roce 1501.

Své záznamy si Gerhard z Wieringenu po celý život zapisoval do jednoho papírového sešitu rejstříkového formátu (cca 30 x 11 cm), který po svázání do pergamenové vazby čítal 26 listů. Záznamy jsou tudíž většinou stručné, takže Gerhard po celý svůj aktivní život

² *Album seu Matricula facultatis juridicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1372 usque ad annum 1418 – Codex diplomaticus Universitatis ejusdem*, Pars I, Pragae 1834, s. 129–131 a 162 (zde záznam o úmrtí). Nejasnosti jsou kolem osoby Tomáše z Fríska, který v matrice vystupuje na dvou místech (s. 129, 131).

³ První seznámení se zajímavými osudy tohoto studenta podal R. Ch. SCHWINGES ve studii *Stiefel, Wams und Studium oder: Wozu hat man einen geistlichen Onkel? Aus Notizen des Kölner Studenten Gerhard von Wieringen aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts*, in: P.-J. Heinig et al., *Reich, Regionen und Europa in Mittelalter und Neuzeit*, FS für Peter Moraw, Berlin 2000, s. 543–563.

s tímto útlým zápisníkem vystačil. Na místě je však ještě uvést, že své zápisky vždy neřadil chronologicky, neboť pro následné zápisy věcné a finanční povahy ponechával volné místo, aby je snadněji mohl vyhledat či porovnat.

Vedle záznamů ryze osobních lze v Gerhardově zápisníku nalézt nemálo údajů kulturně historické i obecnější povahy. Tu a tam tak padne zmínka o reliquiích nebo o posvátných místech v Cáchách, Cornelimünsteru a Maastrichtu, při čemž Gerhard neopomenul zaznamenat ani plánovanou cestu své tety do Říma. Nespočet různých záznamů se týká věcí a záležitostí každodenní povahy počínaje popisem postelí přes nákupy dřeva, uhlí, ubrusů, látek, kůží až k cenám za zakoupené boty, taláry, kalhoty, kamizoly a čepice. Nechybí tu ani zprávy osobní či rodinné povahy, jakými byly například návštěvy příbuzných a dědictví po nich, druhý sňatek jeho otce, anebo jeho výdaje během studia. Naopak o povaze jeho studií nepadne ani slovo, podobně jako o jeho kariérních a jiných záměrech.

Většina údajů, které si Gerhard jako student i mistr do svého osobního záznamníku zapsal, má vazbu jen k jeho osobě. Vzhledem k tomu, že Gerhard své mnohaleté studium uplatnil v běžném rozsahu vzdělance bez vyšších ambicí, který své živobytí nalézal mimo univerzitu, mohlo by se na první pohled zdát, že jeho zápisky vypovídají jen o životních osudech, starostech a trablech jednoho z desetitisíců současníků jeho druhu. Tak tomu sice také bylo, avšak žádný z jeho vrstevníků obdobného vzdělání a působení o sobě nezanechal tak podrobné svědectví. Přestože ani Gerhard při psaní svých záznamů na příští historiky nepomyslel, to by se patrně nejednou představil v lepším světle, *via facti* po sobě zanechal svědectví zcela ojedinělé, které přes svou individuálnost rozšiřuje možné povědomí o pozdně středověkých vzdělancích jeho druhu. Mimo jiné také vyšlo najevo, že v zámožném měšťanstvu hrálo univerzitní vzdělání větší roli, než by se dalo předpokládat, a to přes obtíže se získáním odpovídajícího místa v církevní či světské správě.

Vzornou edici Gerhardových zápisků a záznamů v druhé části knihy doprovází na protilehlých stranách pečlivý překlad do němčiny, o který se zasloužila Helena Müller. Při obtížné rekonstrukci a interpretaci zjevných i skrytých výpovědí tohoto zdánlivě prostého, ve skutečnosti však svou ojedinělostí mimořádně cenného rejstříku Reiner Christoph Schwinges znovu osvědčil svoji erudici, speciální znalosti i důvtip. V mých očích se tato monografie co do přínosu a poutavosti přibližuje knihám o Montailou z dílny Emmanuela Le Roy Ladurie nebo o mlynáři Menocchioví, o němž pojednal Carlo Ginzburg.⁴ Větší chválu tu autorovi a jeho knize nemohu vzdát.

František Šmahel

DOI: 10.14712/23365730.2024.23

⁴ Obě knihy vyšly v českém překladu: Emmanuel LE ROY LADURIE, *Montailou, okcitánská vesnice v letech 1294–1324*, Praha 2005; Carlo GINZBURG, *Sýr a červi*, Praha 2005.